

PRESENTACIÓ. COMPRENENT L’ESTRUCTURA SOCIAL VALENCIANA A TRAVÉS DE LA RECERCA SOCIOLÒGICA

Aina Faus-Bertomeu

Sandra Obiol Francés

Rafael Castelló-Cogollos

RESUM

A través de la “Sociological Literacy Framework” (SLF), Ferguson i Carbonaro (2016) proposen cinc temes clau de la disciplina sociològica i les competències que ha d’adquirir l’estudiantat que cursa aquest estudi. D’entre aquests temes fonamentals en destaquen la mirada sociològica com a mode específic de la sociologia per entendre l’estructura social i analitzar els fenòmens i les interaccions socials. Aquest és el marc didàctic des d’on es planteja l’assignatura “Estructura i Canvi Social al País Valencià” de la Universitat de València, on l’estudiantat s’aproxima al coneixement de la realitat valenciana a través de l’elaboració d’un article científic que es publica a la revista “Esbossos Socials. Estructura social al País Valencià”. A les següents pàgines definim la metodologia docent aplicada a la matèria, les competències i habilitats que l’estudiantat adquireix a través de ella, el mode de procedir en l’elaboració de l’article i es presenten els articles publicats al segon volum d’“Esbossos Socials titulat “Valoració de les accions governamentals valencianes per minvar les desigualtats i l’exclusió social” redactats per l’estudiant dels cursos 2021/22 i 2022/23.

Paraules clau: Sociologia, Estructura social, mirada sociològica, recerca sociològica i resultats d’aprenentatge.

COM CITAR: Faus-Bertomeu, A., Obiol Francés, S. i Castelló-Cogollos, R. (2024). Presentació. Aprenent l’estructura social valenciana a través de la recerca sociològica. *Esbossos Socials. Estructura Social del País Valencià*, nº 2, e1.

I. INTRODUCCIÓ

En el món de la sociologia, existeix un ampli consens en considerar l'estructura social com un aspecte central de la disciplina. Tot i això, i com sabem qui ensenyem sociologia, fer entendre a l'estudiantat que és l'estructura social planteja reptes importants. Amb aquest menester, un bon grapat de recerques han tractat d'identificar els temes, conceptes i perspectives que s'han d'ensenyar dins del currículum de sociologia en el seu conjunt i als cursos d'estructura social en particular (Howard i Butler, 2018), així com els marcs i enfocaments pedagògics per a ensenyar sociologia (Atkinson i Lowney, 2016). Al rerefons d'aquestes anàlisis es troba la discussió sobre quins són els conceptes i competències essencials de la sociologia, quin és el paper de la docència en el procés d'ensenyament i aprenentatge, què s'ha d'ensenyar i quins aprenentatges s'han d'avaluar en la disciplina i carrera de sociologia.

Tractant de donar resposta a aquesta qüestió, Ferguson (2016) defensa la importància de l'estructura social i les desigualtats, la relació entre els individus i la societat i la ciència sociologia com a eixos principals per a definir els "conceptes centrals" de la disciplina sociològica. I junt a Carbonaro (2016) estableixen com a objectius fonamentals de l'aprenentatge de la sociologia el que anomenen "Sociological Literacy Framework" (SLF), és a dir, un marc d'aprenentatge sociològic que delimita cinc "temes organitzadors", que encarnen col·lectivament la disciplina sociològica i es concreten en: (1) la mirada sociològica, és a dir, la sociologia com a disciplina específica; (2) l'estructura social, en referència a l'impacte de les jerarquies en l'acció humana; (3) la socialització, en la relació entre els individus i la societat i fent èmfasi en la interacció del jo (*self*) amb els altres; (4) l'estratificació, en comprendre els patrons i els efectes de les desigualtats socials; i (5) el canvi i reproducció social, per a observar com es reproduïxen i canvien els fenòmens socials.

I lligat a aquests conceptes la SLF planteja també sis "competències essencials", o habilitats que l'estudiantat de sociologia ha d'adquirir durant el seu recorregut acadèmic, i que es resumeixen en: (1.) Teoria: Aplicar les teories sociològiques per entendre els fenòmens socials; (2.) Avaluació: Examen crític de les explicacions del comportament humà i dels fenòmens socials; (3.) Sociologia com a ciència: Aplicar els principis científics per entendre el món social; (4.) Avaluació de metodologies: Avaluar la qualitat dels mètodes i dades de les ciències socials; (5.) Anàlisi de dades quantitatives i qualitatives: Analitzar de forma rigorosa les dades de les ciències socials; i (6.) Habilitats públiques i ciutadania: Utilitzar el coneixement sociològic per contribuir als debats públic. Aquestes capacitats s'han d'incorporar als cursos introductoris dels graus per a, posteriorment, ser aprofundits i aplicats en assignatures específiques. Quan els i les estudiants de sociologia es graduen, haurien d'haver desenvolupat les competències en aquestes habilitats.

Ens interessa ací remarcar l'ènfasi que en fan Ferguson i Carbonaro (2016) de la manera d'entendre les interaccions socials des de la ciència sociològica, que és diferent al mode des del que les comprenen disciplines properes que estudien fenòmens socials similars com la història, l'antropologia o l'economia. És aquesta mirada pròpia de la sociologia la que permet comprendre els marcs teòrics fonamentals i els supòsits que sustenten la nostra disciplina. Explorar aquest marc implica, d'una banda, aprofundir en les tradicions teòriques fonamentals i de l'altra, explorar la imaginació sociològica i la construcció social de la vida quotidiana. Aquests dos constructes "faciliten la comprensió de com les forces socials afecten als individus i com les accions dels individus constitueixen i modelen la vida diària" (Fergusson 2016:170), així com la identificació dels processos socials que sustenten el canvi social. Aquesta mirada sociològica, a més, és vinculada a l'adquisició de competències i habilitats relacionades amb la recerca. Resulta determinant, doncs, que l'estudiantat de sociologia transcendeixca les explicacions simplistes de la realitat social i utilitze teories basades en l'evidència empírica per examinar els problemes socials als contextos locals i globals.

L'adquisició de la mirada sociològica és el punt de partida que pren el professorat de l'assignatura "Estructura i canvi social al País Valencià" al grau de sociologia de la Universitat de València. Plantegem una proposta docent teòrico-empírica que té com a fonamentació la realització per part de l'estudiantat d'una investigació sociològica sobre alguna qüestió relacionada amb la realitat social valenciana. La recerca pren un format d'article científic que es publica a la revista *Esbossos Socials. Estructura social al País Valencià*, i que és editada i difosa per l'associació "La Comarca. Associació Divulgativa de Ciències Socials".

II. LA RECERCA COM A METODOLOGIA DOCENT

La ciència sociològica és una forma específica de coneixement que pretén aconseguir una explicació de les relacions humanes. Ibáñez (1994) reiterava que la investigació social "és una tasca necessària i impossible", necessària perquè necessitem "veure" i "manejar" allò social, i impossible perquè la investigació és paradoxal: la prova empírica i teòrica són autoreferencials. D'aquesta afirmació se'n deriva que la ciència no és quelcom a descobrir sinó a construir, construcció de veritats, o millors certeses, cada cop més complexes on hem "d'investigar la investigació de l'objecte". Fer coneixement sociològic, doncs, implica seleccionar uns procediments analítics, uns raonaments inductius i/o deductius, unes formes de racionalitat generals i consensuades sobre el saber i la investigació científica, i una corroboració de les teories a través de l'empíria.

És en aquest context de la construcció de la ciència sociològica a través de la investigació que plantegem la metodologia docent a la matèria "Estructura i Canvis social al País Valencià", on la recerca sociològica s'erigeix com a mètode d'ensenyament-aprenentatge a

través de l'elaboració d'un article. La proposta teòrica amb què s'imparteixen els continguts d'aquesta matèria està inspirada en l'estudi relacional de la societat proposat per Pierre Bourdieu (1997), on els conceptes de *camp* i *habitus* són centrals. A partir d'aquest contingut proposem un model teòric-empíric de l'estructura social valenciana, no només en relació a l'exposició dels continguts sinó també en relació a la seua comprensió i assimilació en estimular a l'estudiantat a realitzar una investigació sobre la realitat valenciana. Aquesta és una pràctica docent habitual en la matèria des del 2003, que s'ha formalitzat amb la publicació monogràfica d'"Esbossos Socials. Estructura social al País Valencià". L'escassetat d'estudis amb el País Valencià com a objecte d'estudi també assenyala la necessitat de contribuir al coneixement social d'aquest context.

L'objectiu d'aquesta pràctica docent, estretament vinculat amb el contingut de la matèria, pretén contribuir a l'adquisició de coneixement, capacitats i habilitats en la comprensió de l'estructura social a través de l'aplicació de teories i metodologies des d'on analitzar-la. Podem desglossar en cinc els eixos bàsics del procés de la construcció de coneixement científic: elaboració d'hipòtesis, contrastació d'aquestes hipòtesis, l'exposició raonada i per escrit dels resultats del procés de contrastació, la difusió dels resultats i el debat científic i públic. De manera més específica podem dir que els objectius d'aquesta metodologia, i en relació a l'establert a la SLF, impliquen adquirir competència en les següents habilitats:

Primer, la capacitat de diferenciar el coneixement del sentit comú del coneixement científic, que esdevé bàsic per tal de bastir-se d'una mirada sociològica. Una tasca complicada en la una disciplina com la nostra que es basa en l'anàlisi del funcionament de les relacions socials on subjecte i objecte es confonen. Per tant és important que l'estudiantat aprenga a fer aquesta diferenciació, però no només respecte a hipòtesis basades en situacions socials allunyades de la seua experiència personal, sinó sobretot en aquelles circumstàncies que hi són molt properes a la seua vida quotidiana i on la diferenciació respecte allò que donem per descomptat –i que s'interioritza durant el procés de socialització– ha estat normalitzat. Aquesta capacitat implica fonamentalment saber autoubicar-se en l'estructura social analitzada. L'objectivació del subjecte que coneix només es pot desenvolupar amb garanties si aquest coneix el lloc que ocupa en l'objecte que es pretén conèixer. Així, és important que l'estudiant sàpiga com situar-se dins de l'objecte d'estudi, en aquest cas, dintre del camp que analitza, ja siga en un camp social concret –establerts segons el contingut de la matèria en el camp de relacions familiars, econòmiques, polítiques o culturals seguint la terminologia bourdiana–, o en la del conjunt de l'estructura social. En conseqüència, la nostra proposta suposa l'elaboració d'hipòtesis teòriques concretes sobre realitats socials pròximes com és la valenciana.

En segon terme, l'estudiantat s'entrena en el procés de la recerca. Una vegada elaborades les hipòtesis caldrà que inicien una cerca d'informació, amb criteris fonamentats, per al contrast de les hipòtesis proposades, així com del plantejament de les dades recopilades

segons els objectius d'anàlisi marcats als seues propis projectes de recerca. A més, caldrà que també facen ús de fonts de dades quantitatives i secundaries elaborades per institucions oficials per a aplicar diverses tècniques quantitatives i experimentar el procés d'engranatge entre la teoria i la empíria.

En tercer lloc, es fomenta la capacitat per a exposar clarament de manera oral, però sobretot per escrit, l'argumentació que ajusta la contrastació i validació empírica de les hipòtesis. Una capacitat que ha d'anar acompanyada per la d'elaborar models de l'estructura social i la d'interpretar-los. No hi ha cap dubte que totes les capacitats que s'exposen s'han d'adquirir en un context en què la representació mental de l'estructura social analitzada puga ser llegida. Així, aquesta representació mental ha de poder expressar-se de forma gràfica o esquemàtica, de manera que després puga ser interpretada per altres. Aquesta darrera fase és fonamental en el procés de construcció de coneixement científic. A més, la continuada revisió dels esborranys que fa l'equip docent de l'assignatura, així com l'adopció precisa de les normes de publicació de la revista *Esbossos Socials*, comporta també que l'estudiantat s'enfronte als processos de comprovació, enfortint la seua capacitat reflexiva i argumentativa.

Una quarta habilitat es concreta en el moment de reflexió i debat crític sobre els fenòmens socials que esdevenen en la societat valenciana, fonamentat per la creació i difusió de la revista *Esbossos Socials*. En aquest sentit, incorporar a l'associació Comarca Científica en la didàctica educativa es fonamental tant perquè l'estudiantat observe noves pràctiques professionals com per contribuir a la discussió i difusió pública sobre la realitat valenciana, tant a l'àmbit acadèmic com de manera general a la ciutadania valenciana, aportant informació als debats polítics i promovent la comprensió col·lectiva. És a dir, a través d'aquesta pràctica docent, l'estudiantat pot utilitzar aquests conceptes i competències per involucrar-se i tenir un impacte en el món en què viu.

I finalment, i des d'una perspectiva didàctica, un cinquè objectiu o habilitat proposa noves ferramentes en els processos d'ensenyament-aprenentatge que podríem definir d'actives per a l'alumnat, que requereixen un aprenentatge autònom i col·laboratiu, i que precisen d'una atenció i avaluació continuada amb l'estudiantat així com d'una coordinació constant del propi equip docent de l'assignatura. Certament, al final del curs, l'estudiantat ha hagut d'adquirir habilitats bàsiques i procedimentals amb la seua posada en pràctica, sota la supervisió del professorat.

Així doncs, i a mode de síntesi, que l'activitat del curs culmine en la redacció d'un article d'investigació aconsegueix que l'estudiantat faça un exercici de reflexió sobre la problemàtica abordada que millora el seu coneixement sobre la temàtica; que haja de treballar sobre l'estructuració d'idees i evidències, tot aprenent sobre el procés argumentatiu; que practique sobre la necessària conceptualització del problema que

s'aborda; i que s'esforce en la formalització de tot plegat en un text que acomplisca les condicions pròpies d'un article. En aquest sentit, un dels aspectes més destacats des del punt de mira de l'estudiantat, segons les reunions d'avaluació final de curs, és l'aprenentatge que aconseguen respecte a la relació entre teoria i empíria: la posada en pràctica per ells/es mateixos/es d'un procés d'operativització real suposa un descobriment. En definitiva, adquireixen un alt nivell de comprensió del que fan, com ho fan i per què ho fan.

Els articles s'elaboren seguint les clàssiques pautes de qualsevol projecte d'investigació, una dinàmica col·lectiva que pot considerar-se una activitat preparatòria per al desenvolupament del Practicum, TFG i TFM així com de l'adquisició d'habilitats i aptituds per a l'activitat professional posterior, i que tradueix el seu esforç a un mèrit computable que pot facilitar l'accés a màsters, postgraus, beques d'estudi i oposicions. A més a més posen en pràctica eines i capacitats molt importants en el futur professional de l'estudiantat –s'hi dediquen o no finalment a la recerca– com pot ser l'expressió escrita i oral, l'organització del treball, la planificació de les tasques a realitzar, la capacitat de concretar objectius i d'operativitzar la realitat a analitzar, de treballar de manera col·laborativa, etc.

La proposta didàctica que fem en aquesta matèria posa en evidència la importància de què siga l'estudiantat qui duga les regnes del seu procés d'aprenentatge per tal d'augmentar considerablement els bons resultats. El fet d'establir un simple marc de referència per al desenvolupament de l'assignatura (que coincideix bàsicament amb el marc de la recerca científica) i que la totalitat de decisions sobre continguts i formes siguen responsabilitat de l'estudiantat és un element fonamental en l'èxit d'aquesta pràctica docent. Els resultats en les qualificacions i, més important encara, en les avaluacions realitzades per l'estudiantat (tant de manera oficial a través de les enquestes d'avaluació) com a través de l'avaluació final (que es realitza oralment al darrer dia de classe) i de les converses valoratives que s'hi tenen amb l'estudiantat ho evidencien. De les sessions avaluatives realitzades amb l'estudiantat al llarg dels anys se'n deriva que n'aprecien molt la possibilitat d'encarar un problema d'investigació amb els seus propis mitjans, ja que els permet l'aplicació del coneixement adquirit en aquesta i altres assignatures prèvies a situacions i problemes concrets. Així, fins i tot durant el període de pandèmia, l'estudiantat ha expressat motivació i estímul a l'hora d'enfrontar el desenvolupament de l'article. Així mateix, entenen aquesta pràctica com un símil del procés que hauran de seguir per realitzar el seu TFG al següent curs, en aquest cas però de manera individualitzada.

II.1. L'elaboració de l'article com a marc per adquirir la mirada sociològica

L'elaboració de l'article es realitza en el context formal de l'assignatura a través de diverses sessions de treball anomenades seminaris teòric-pràctics. El professorat escull una base de dades quantitativa elaborada per organismes públics –tradicionalment Argos, el portal

d'estudis d'opinió de la Generalitat Valenciana, però també el Centro de investigaciones sociológicas (CIS) – que és comuna a tot l'estudiantat i que permet l'anàlisi de la realitat valenciana.

De la base de dades escollida, el professorat ofereix un llistat de variables independents que versen sobre un aspecte concret i que seran explotades a tots els articles, i un llistat de variables dependents. No s'utilitzen totes les variables incloses a l'enquesta sinó aquelles proposades pel professorat i que han sigut ordenades per temàtiques. D'una banda, i centrant-se en un aspecte concret de la realitat valenciana, s'ofereixen diversos enunciats que seran comuns a totes les recerques. Aquestes poden centrar-se, per exemple, en la percepció de la ciutadania valenciana en relació als serveis públics, els sistema electoral, les formes de governança, etc. De l'altra, es proposen un seguit de variables estructurals sobre la que espera verse la l'anàlisi (gènere, nivell d'estudis, llengua d'ús, etc.) en funció del sistema de desigualtat en què es pretenga centrar l'estudi. A mode d'exemple, i en cas de tenir interès en conèixer les asimetries derivades de les relacions econòmiques, poden escollir-se variables dependents com la ocupació, la classe social, la situació socioeconòmica, etc. La raó d'aquesta actuació rau en l'exposició final dels treballs, donat que aquesta dinàmica permet observar i reflexionar sobre com els diversos elements estructurals construeixen les desigualtats socials als distints camps socials.

Com dèiem adés, l'article es desenvolupa a través de les sessions teòric-empíriques. En una primera sessió introductòria, el professorat presenta les successives fases de la investigació per desenvolupar l'article així com la base de dades quantitativa sobre la que versarà la investigació. L'estudiantat, com a resultat d'una discussió d'allò que considera rellevant i preocupa de la situació social i una vegada ja han rebut el contingut teòric sobre l'estructura social valenciana exposada pel professorat, tria la variable estructural sobre la que versarà la seua investigació. En un segon moment, es tracta de construir l'esquema que donarà cos al marc teòric sobre el que s'assentarà la investigació, fent ús dels continguts teòrics vistos a cadascun dels camps analitzats; així es planteja la pregunta d'investigació, els objectius de la recerca i el marc teòric. A la tercera sessió es fa un esforç per tal d'operacionalitzar els conceptes que pretenen treballar en la seua proposta d'article. Això significa cercar maneres de traslladar la realitat que ens envolta, i que és profundament complexa i difícilment abastable, a entitats mesurables. La quarta sessió es destina a la construcció d'indicadors, partint de les decisions preses per l'estudiantat en la sessió prèvia; així doncs es planteja l'ús de distintes tècniques d'investigació social quantitatives que faciliten l'assoliment dels objectius proposats a cadascuna de les investigacions. Una cinquena sessió teòric-pràctica es destina a la interpretació dels resultats derivats de l'aplicació de les tècniques d'anàlisi i a la resolució dels dubtes que se'n puguem derivar. I les dues darreres sessions del curs es centren en l'exposició a l'aula de cadascuna de les investigacions, ordenades en torns segons la variable estructural i temàtica escollida per tal de dinamitzar la reflexió i debat posterior.

Aquest segon monogràfic d'Esbossos socials, que porta per títol «Valoració de les accions governamentals valencianes per minvar les desigualtats i l'exclusió social», recull els articles elaborats per l'estudiantat de l'assignatura durant els cursos 2021/22 i 2022/23, cadascun centrats en una temàtica específica de la realitat valenciana i a partir de bases de dades també diferenciades.

II.1.a. El baròmetre (2021) com a eina per observar les desigualtats i l'exclusió social

La base de dades que sustenta els articles elaborats per l'estudiantat al curs 2021/22 és el Baròmetre de 2021 de la Generalitat Valenciana. Com tot baròmetre recull una sèrie de preguntes relacionades amb la percepció dels principals problemes dels País Valencià, de la valoració actual i retrospectiva de la situació econòmica i política, així com, pel moment específic de la pandèmia, indaga en l'actuació del govern de la Generalitat Valenciana en la seua gestió. Tot i això, amb l'objectiu d'observar com els diferents grups socials perceben les desigualtats socials, com aquestes intervenen en la seua vida diària i com el govern caldria que actuara sobre aquestes, es van escollir enunciats que avaluaven les accions governamentals per minvar les desigualtats i l'exclusió social. En concret, el professorat va escollir tres bateries d'enunciats o de resposta múltiple. La primera, centrada en les mesures que caldria que prioritzara l'«Estratègia Valenciana per a la Recuperació» (pregunta 12) i que abarca mesures relacionades amb el foment de noves tecnologies, la millora de la qualitat de vida dels col·lectius vulnerabilitzats, la millora del sistema educatiu i sanitari o l'increment de recursos per a recerca i innovació, entre d'altres. La segona, indaga sobre les mesures a prendre per lluitar contra el canvi climàtic (pregunta 15), amb propostes com fomentar l'ús d'energies renovables, la reducció del consum d'electricitat o la promoció del reciclatge. I la tercera recull les opinions sobre les mesures necessàries per evitar l'exclusió social i les desigualtats (pregunta 16), amb propostes com el foment del treball en la població en risc d'exclusió, la garantia d'un ingrés mínim vital així com d'habitatge social o mesures com erradicar les desigualtats de gènere i promoure els serveis de teleassistència i atenció domiciliària per a la gent gran.

Prenent aquests enunciats com a variables independents, l'equip docent planteja també un llistat de variables estructurals que actuaran com a dependents, i que es concreten en la combinació del gènere i l'edat per abordar les desigualtats generacionals, la principal persona sustentadora de la llar i el sexe per indagar en les desigualtats de gènere, el nivell d'estudis i les identitat etnoterritorial com a aproximacions a les desigualtats culturals, la ideologia i la preferència pels models d'estat com a mode d'observar les desigualtats polítiques, la classe social com a mode d'indagar en les desigualtats econòmiques, i la província i la mida de les habitats per entendre les desigualtats territorials.

A partir d'aquests elements l'estudiantat ha elaborat articles on s'observa com les desigualtats territorials, les de classe i les preferències pel model d'estat moldegen la

comprensió de les desigualtats en l'accés als serveis públics, s'han debatut les tesis d'Inglehart en relació la qüestió mediambiental a través d'una anàlisi generacional, o s'han contrastat hipòtesis que estableixen que els individus amb elevats nivells d'estudis presenten un posicionament polític i una consideració més favorable a l'adopció de les mesures per pal·liar les desigualtats.

II.1.b. La valoració del govern valencià a través de la Macroenquesta sobre tendències de vot autonòmic

L'estudiantat que va cursar l'assignatura al 2022/23 utilitza la Macroenquesta sobre tendències de vot autonòmic (E3386, 2022) elaborada pel CIS, seleccionant la mostra específica per al País Valencià. Tot i que aquesta enquesta té per objectiu la diagnosi i una medicació del vot per a les diferents formacions polítiques en aquells territoris on es celebraria un procés electoral autonòmic al 2023, l'equip docent de l'assignatura va optar per centrar-se en qüestions relacionades amb la valoració de l'actuació del govern valencià.

Amb aquest objectiu van seleccionar-se quatre enunciats. El primer, una bateria en la que s'avalua la satisfacció amb determinats serveis i polítiques autonòmiques (Pregunta 13) tals com la facilitat per trobar un treball, per emprendre un negoci o per trobar una habitatge a un preu assequible; o l'avaluació de les competències autonòmiques exercides en matèria de salut, educació, serveis socials o seguretat ciutadana; o les mesures governamentals preses en relació al foment de la indústria i la promoció turística o a la protecció del mediambient. La segona bateria es planteja com una valoració del coneixement del govern autonòmic (pregunta 7) respecte a la comprensió de les necessitats de la seua ciutadania i comunicar-se amb ella, a la facilitat dels tràmits administratius o la capacitat de negociar amb actors socials i econòmics (sindicats, ONG, associacions, etc). Una tercera pregunta aborda la satisfacció general amb el Govern autonòmic (pregunta 8), i la darrera indaga sobre la probabilitat d'anar a votar el dia de les eleccions autonòmiques (pregunta 11).

Prenent aquesta base i operant de mode similar amb les variables estructurals que als cursos precedents, l'estudiantat s'ha centrat en la anàlisi de la satisfacció ciutadana, que ha entès com a essencial per mesurar la solidesa de la democràcia i l'eficàcia de les polítiques governamentals, així com a indicador del benestar i de la participació ciutadana. Arran d'aquesta plantejament als articles es construeixen a través de dues línies principals d'estudi. D'una banda, aquelles indagacions que, centrades en els processos electorals, han observat com la posició dins de l'estructura social (edat, gènere, ocupació, territori, grandària del municipi, afiliació religiosa, ideologia, estat civil i nivell educatiu) media en la probabilitat de votar; com la classe social de pertinença pot conduir a la desafecció política; o el vincle entre la ideologia de la ciutadania valenciana i la satisfacció amb el seu sistema polític. I d'altra banda, s'han desenvolupat tot un seguit d'articles en els quals s'observa com els diferents sistemes de dominació influeixen en l'avaluació de les polítiques públiques. Des

d'aquesta mirada s'ha fet èmfasi en esbrinar com les posicions socials regides per la classe social o la ideologia intervenen en el nivell de satisfacció amb el Govern autonòmic, s'han observat polítiques públiques concretes orientades a la protecció del medi rural o als àmbits de treball, habitatge, educació i ocupació des d'una perspectiva transgeneracional.

III. BIBLIOGRAFIA

- Atkinson, M. P., i Lowney, K. S. (2016). *In the trenches: Teaching and learning sociology*. WWW Norton.
- Bourdieu, P. (1997). *Razones prácticas: sobre la teoría de la acción*. Anagrama.
- Ferguson, Susan J., and William Carbonaro. (2016). "Measuring College Learning in Sociology.". En Arum, J. Roksa i A. Cook (ed.) *Improving Quality in American Higher Education: Learning Outcomes and Assessments for the 21st Century* (pp. 135–87). Jossey-Bass.
- Ferguson, S. J. (2016). The center does hold: The sociological literacy framework. *Teaching Sociology*, 44(3), 163-176.
- Howard, J., i Butler, J. (2018). The sociology literacy framework and students' views of learning in introductory sociology. *Teaching Sociology*, 46(3), 237-246.
- Ibáñez, J. (1994). "Perspectivas de la investigación social: el diseño de la perspectiva estructural". En García Ferrando, Ibáñez y Alvira (Eds.) *El análisis de la realidad social* (pp. 31-66). Alianza (3ª edició).